

บทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง

Roles and factors affecting changes of Kad Kong Ta community, Lampang province

สรวิศ เกียรติภัทรารณ¹ กฤตพร ห้าวเจริญ²

Sorawit Kiatpattaraporn¹ Kritaporn Haocharoen²

Received: 15/07/2022

Revised: 20/09/2022

Accepted: 09/12/2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์ผ่านลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ และลักษณะทางสังคม นำไปสรุปถึงบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าในแต่ละช่วงเวลา โดยการลงสำรวจพื้นที่ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา การรวบรวมองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ จากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญในพื้นที่และบุคคลทั่วไป จำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) ด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนกาดกองต้ามีบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในยุคเริ่มต้นของชุมชนกาดกองต้ามีกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นบริเวณริมแม่น้ำวังเป็นหลัก และมีการปลูกเรือนแถวอาศัยตามแนวยาวของแม่น้ำ กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัว ส่งผลให้ชุมชนมีบทบาทหลักในด้านการค้าและมีบทบาทรองในด้านที่อยู่อาศัย หลังจากการพัฒนาทางด้านคมนาคมและการเข้ามาของสถานีรถไฟ เป็นอีกปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เข้าสู่ยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้าที่นอกจากเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้น ยังเกิดลักษณะเฉพาะตัวและกลายเป็ย่านชุมชนที่รุ่งเรือง ทำให้ในยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้ายังคงบทบาทหลักในด้านการค้า และบทบาทรองในด้านที่อยู่อาศัย แต่เมื่อการคมนาคมทางบกเริ่มมีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้การคมนาคมทางน้ำถูกลดบทบาทลง ประกอบกับศูนย์กลางความเจริญถูกย้ายไปอยู่ที่ย่านสถานีรถไฟ จึงทำให้พื้นที่เกิดความซบเซาลง ดังนั้น ชุมชนจึงเปลี่ยนสภาพเป็นบทบาทด้านที่อยู่อาศัยแทน โดยพื้นที่ยังคงมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม และยังมีบทบาทรองด้านการค้า มีการประกอบกิจการพาณิชย์แทรกอยู่ภายในชุมชน ผลของการศึกษานอกจากจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความมาเป็นมาและบริบทของพื้นที่ในแต่ละช่วงเวลามากยิ่งขึ้น ยังช่วยกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าและสร้างแรงจูงใจให้กับผู้อ่านให้เห็นถึงคุณค่าที่นำไปสู่การอนุรักษ์ หรือการวางแผนพัฒนา และจัดการพื้นที่ชุมชนกาดกองต้าให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ: การตั้งถิ่นฐาน การขยายตัวของเมือง ระบบกิจกรรม วิถีชีวิตชุมชน ชุมชนกาดกองต้า

¹⁻² สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Urban Environmental Planning and Development Program, Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University

ผู้นิพนธ์ประสานงาน อีเมล: ggear120@gmail.com

Abstract

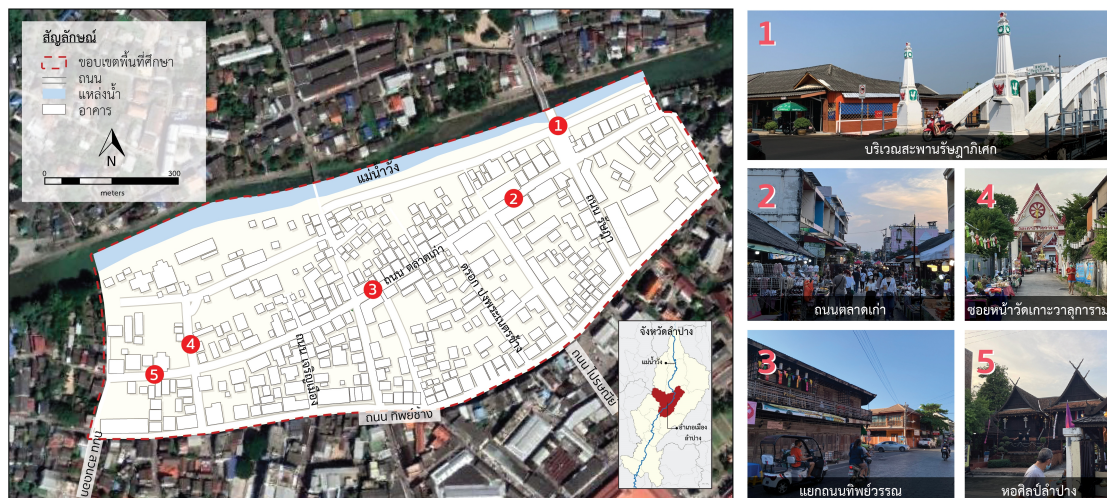
This research was carried out to study the development of the Kad Kong Ta community from the past to the present, which was analyzed using physical, economic and social characteristics to summarize the roles and factors that affect changes of the Kad Kong Ta community at various times by surveying within the area and collecting its basic information, historical acknowledgement through literature reviews and related documents including interviews with key informants and the general public in total 25 people. The interviewees were selected based on the Purposive Sampling Method. According to the findings of the study, the Kad Kong Ta community has different roles and factors that affect transformations in each period, i.e. The main activity of the Kad Kong Ta community in its early days was trading along the Wang River. There were houses built along the river's length. This is a key factor in the community's expansion, leading to its primary role in trading, with a secondary role in housing. The heyday of the Kad Kong Ta community began after the development of the transportation system and the construction of the railway station. Aside from being an economic center, it also developed into a distinct and prosperous community. During this time, its primary role was still trading, with housing serving as a secondary role. As land transportation became more important in the community, its role as a mode of water transportation diminished. Furthermore, the center of prosperity was shifted to the community near the train station, which became a new commercial community. As a result, the community has shifted into a residential role. The area is still notable for its architecture and culture, and it also plays a secondary role in trade. There was a business in the neighborhood. The findings of this study will enhance more understanding of origin and context of areas at different periods of time and also help raise awareness of values and provide motivation for the readers so that they will take actions, which lead to conservation, planning for development, and area management of Kad Kong Ta community.

Keywords: Settlement, Urban expansion, Activity system, Community way of life, Kad Kong Ta community

1. บทนำ

ชุมชนกาดกองต้า หรือตลาดจีน เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำวัง ด้วยสภาพพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การค้า จึงมีบทบาทเป็นศูนย์กลางทางการค้าไม้ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อน ซึ่งนิยมนำสินค้าทางเรือล่องมาตามแม่น้ำวัง เนื่องจากมีความสะดวกและประหยัดกว่า ทำให้กาดกองต้าเป็นแหล่งดึงดูดให้พ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาทำการค้าขายและตั้งถิ่นฐาน ทั้งชาวพม่า ไทใหญ่ อังกฤษ และจีน ส่งผลให้ชุมชนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้น ในช่วงเวลาหนึ่งชุมชนเริ่มมีการขยายมาตั้งถิ่นฐานบนถนนสายกลาง เนื่องจากได้รับอิทธิพลการขยายตัวของเมือง ส่งผลให้การคมนาคมบนบกเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนมากขึ้น ดังนั้น ชุมชนกาดกองต้าจากเดิมที่เคยเป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญทางน้ำ จึงถูกลดบทบาทลง เนื่องจากศูนย์กลางความเจริญถูกย้ายไปอยู่ที่ย่านสถานีรถไฟและกลายเป็นชุมชนการค้าแห่งใหม่แทน ชุมชนกาดกองต้าจึงกลายเป็นย่านที่ซบเซาลงไปตามกาลเวลา จึงเปลี่ยนสภาพเป็นที่อยู่อาศัยจนถึงทุกวันนี้ที่เหลือเพียงอาคารเก่าแก่ที่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าต่าง ๆ ที่ได้รับเอาอิทธิพลมาจากหลายเชื้อชาติ ทั้งสถาปัตยกรรมในรูปแบบศิลปะจีน ตะวันตก พม่า หรือศิลปะแบบผสมผสานและประยุกต์ร่วมกัน เกิดเป็นอาคารที่มีลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนกาดกองต้าที่มีความแตกต่าง และโดดเด่นจากเรือนพื้นถิ่นของคนลำปางทั่วไป เช่น อาคารฟองหลี บ้านแม่แดง บ้านบริบูรณ์ หอศิลป์ลำปาง เป็นต้น สามารถสะท้อนถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และเรื่องราวของผู้คนในอดีตได้ ด้วยความเหมาะสมของพื้นที่ชุมชนกาดกองต้าในปัจจุบันที่ตั้งอยู่ใน

อำเภอเมืองลำปาง ติดกับบริเวณริมฝั่งแม่น้ำวังฝั่งตะวันออก มีถนนตลาดเก่าเป็นถนนสายหลักในการสัญจร และบริเวณทิศเหนือติดกับสะพานรัษฎาภิเศก สามารถเชื่อมต่อกับชุมชนริมฝั่งแม่น้ำวังตะวันตก (ดังรูปที่ 1) รวมทั้งเป็นพื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ที่มีกลุ่มของอาคารเก่า ทำให้ชุมชนกาดกองต้าได้รับการรื้อฟื้นเป็นโครงการถนนคนเดิน โดยเป็นโครงการที่จัดสรรพื้นที่บนถนนตลาดเก่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนเพื่อย้อนยุควัฒนธรรมวิถีชีวิตคนเมืองและชุมชนในอดีตที่เคยรุ่งเรือง แต่อย่างไรก็ตามในการฟื้นฟูชุมชนในครั้งนี้ย่อมเกิดผลกระทบตามมา หากไม่มีการวางแผนและจัดการอย่างเป็นระบบ อาจทำให้สถาปัตยกรรม ประเพณี วิถีชีวิต หรือกิจกรรมของคนในชุมชนที่ถูกสืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษถูกลดทอนคุณค่าหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ จึงนำมาสู่วัตถุประสงค์ในการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อที่จะทำความเข้าใจและสามารถสรุปบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าในแต่ละช่วงเวลาได้

รูปที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษาชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง
ที่มา: ภาพซ้ายดัดแปลงจาก Google Map (2022)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 ศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.2 สรุปบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง มีความจำเป็นต้องศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างองค์ความรู้ รวมถึงการนำไปใช้อ้างอิงและเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชนกาดกองต้าในอนาคต โดยเริ่มจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแนวความคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรม พื้นที่ และที่ตั้ง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน

แนวคิดการตั้งถิ่นฐาน (settlement) เป็นแนวคิดในการศึกษาเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เพื่อทำความเข้าใจในบริบททางโครงสร้างและลักษณะเชิงพื้นที่ ในมิติของรูปร่างและรูปทรง ตลอดจนกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงของรูปนั้น ๆ ซึ่งสามารถศึกษาได้หลายระดับตั้งแต่ระดับอาคาร กลุ่มอาคาร ไปจนถึงระดับเมือง ซึ่งการศึกษาฐานเมืองเป็นกระบวนการทำความเข้าใจในรูปทรงภูมิทัศน์ของเมือง อันเกิดจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางกายภาพภายใต้สภาวะร่วม

และการกระทำทางสังคม ส่งผลให้เกิดลักษณะที่เฉพาะเจาะจง แก่นแกนแห่งการศึกษาสัณฐานเมือง คือ ลักษณะเฉพาะของรูปทรงเมืองนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งรูปทรงเมืองเป็นผลรวมจาก 5 องค์ประกอบ (สิงหนาท แสงสีหนาท, 2561) ได้แก่ โครงสร้างเมือง อาคาร ความหนาแน่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน และการเข้าถึง ทั้งนี้เห็นได้ว่าการตั้งถิ่นฐานจะมีส่วนสัมพันธ์กับพื้นที่ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว ในการศึกษาลักษณะการตั้งถิ่นฐานนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางกายภาพได้ โดยการวิเคราะห์รูปทรงและโครงสร้างสัณฐานของเมือง (urban morphology) เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ โดยอาศัยโครงข่ายของเส้นถนน เพื่อเป็นตัวแทนในการศึกษาและวิเคราะห์รูปทรง และโครงข่ายสัณฐานของเมือง (ชัยชนะ แสงสว่าง, 2547) ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้นำไปสู่การศึกษาารูปแบบและองค์ประกอบของชุมชนเมือง เพื่อศึกษาลักษณะเฉพาะทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ แบบแผนเมือง โครงข่ายถนน และองค์ประกอบย่อยของเมือง

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน

หากมีย่านที่ที่พักอาศัยหรือการกระจุกตัวของกลุ่มประชากรในที่ใด ย่านการค้ามักจะขยายตัวตามออกไปอยู่เสมอ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วย่านการค้ามักจะเกิดขึ้นในบริเวณต่าง ๆ คือ ในบริเวณศูนย์กลาง หรือบริเวณที่มีถนนเส้นหลักตัดกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาด้านการจราจรและด้านความปลอดภัย หรืออาจจะเกิดขึ้น 2 ฝั่งถนนสายหลัก และจะมีการขยายตัวตามเส้นถนนออกไปอย่างต่อเนื่อง (จุฑาภรณ์ สุวรรณเพชร, 2528) นอกจากนี้ กิจฐเขต ไกรวาส (2538) ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านพาณิชยกรรม โดยแบ่งปัจจัยหลัก ๆ ที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านพาณิชยกรรมเมื่อได้รับอิทธิพลจาก 3 ปัจจัย ดังนี้

1) ปัจจัยทางกายภาพ ประกอบด้วย ระบบคมนาคม มีความสำคัญโดยเป็นตัวเชื่อมกิจกรรมต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจ นำปัจจัยการผลิตมาสู่เมือง และกระจายผลผลิตของเมืองไปยังพื้นที่รอบข้าง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคมนาคมจะส่งผลกระทบต่อรูปแบบการใช้ที่ดินด้วย การปรากฏของห้องแถว หรืออาคารที่ขายสินค้าให้แก่ผู้สัญจรไปมา หลังจากที่มีการตัดถนนใหม่ และความเป็นศูนย์กลางเมือง (นิพนธ์ วิเชียรน้อย, 2557) ซึ่งความสะดวกที่อยู่ใกล้กับใจกลางเมือง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดย่านการค้า หรือดึงดูดให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ จุดกลางของการกระจายตัวของประชากรในพื้นที่

2) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบไปด้วย ราคาที่ดินและค่าเช่าที่ดิน โดยนิพนธ์ วิเชียรน้อย (2557) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงราคาที่ดินเป็นปัจจัยหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาและแนวโน้มของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่นั้น ๆ รวมไปถึงผลตอบแทนและความเกี่ยวข้องของแข่งขันหรือส่งเสริมของธุรกิจต่าง ๆ จะอยู่ด้วยกันเพื่อประโยชน์ร่วมกัน โดยจะมีการแบ่งเขตตลาดกันตามพื้นที่ที่เป็นเจ้าของทำให้ลูกค้ามีโอกาสเปรียบเทียบสินค้าจนเกิดความพอใจ หรืออาจจะเกี่ยวข้องของแข่งขันส่งเสริมในลักษณะที่ช่วยเหลือ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, 2536)

3) ปัจจัยทางด้านสังคม ประกอบด้วย ประชากร โดยสุวิทย์ เปี้ยผ่อง, 2535 มองในแง่ของฐานะลูกค้าหรือกลุ่มผู้บริโภค จำนวนประชากร อัตราการเปลี่ยนแปลงประชากร รวมถึงพฤติกรรมของผู้ซื้อสินค้าเป็นสำคัญ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อตำแหน่งที่ตั้งของกิจกรรมการค้า เพราะพื้นที่ที่มีประชากรมากจะเอื้อประโยชน์ต่อการค้า

3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรม พื้นที่ และที่ตั้ง

ระบบกิจกรรมถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนของเมือง โดยในแต่ละพื้นที่จะประกอบไปด้วยกิจกรรมที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบท และจะมีความสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่รวมถึงประชากรในพื้นที่นั้น ๆ Rapoport (1990) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า องค์ประกอบของระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทั้งในระดับบุคคล และระดับกลุ่มมักประกอบไปด้วย ลักษณะเชิงพื้นที่และองค์ประกอบทางเวลา เช่นเดียวกันกับ Chapin (1965) ที่มองว่า ระบบกิจกรรมเป็นเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่มีความต่อเนื่องของประเภทกิจกรรม หรือกล่าวได้ว่าระบบของกิจกรรมมีทั้งองค์ประกอบเชิงพื้นที่ และองค์ประกอบทางเวลา ทั้งสองอย่างได้รับอิทธิพลด้วยข้อจำกัดทางวัฒนธรรมที่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ และธรรมชาติของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ดังนั้น ระบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นไม่ได้มีเพียงแค่สององค์ประกอบ

คือ เวลา และพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมเพียงเท่านั้น แต่ยังมียอดประกอบในเรื่องของชนิดของกิจกรรม หรือประเภทของกิจกรรม เพิ่มเข้ามา ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบจะมีความเชื่อมโยงกัน

3.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน

การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและดำเนินต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา กับ สิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต อาจเปลี่ยนไปสู่ทิศทางที่ดีหรือถดถอย โดยบรรเทิง พาพิจิตร (2547) กล่าวว่า การที่สังคมจะ เปลี่ยนแปลงต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน อันได้แก่ การโยกย้ายถิ่นฐานของประชากร การเผยแพร่วัฒนธรรม ด้วยวิธีการต่าง ๆ การค้นพบและการประดิษฐ์ การผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อด้านอุดมการณ์และศาสนา จิตใจ และค่าของคน และปัจจัยทางด้านการเมือง ซึ่งอาจมีบทบาทแตกต่างกัน ในแต่ละสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงของชุมชน ในขณะเดียวกัน บุญเดิม พันรอบ (2528) มองว่าการประดิษฐ์คิดค้นเป็นกระบวนการแรกของการ เปลี่ยนแปลงทางสังคม ก่อนจะมีการแพร่กระจายเป็นกระบวนการต่อมา นำมาสู่ความเจริญสูงสุดที่เป็นการพัฒนาของ เทคโนโลยีขั้นสูงสุด มีความมั่งคั่ง แต่เมื่อเริ่มมีปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจเสื่อมถอย ประชาชนไม่สามารถปรับตัวได้ จะเข้าสู่กระบวนการถดถอยหลังลงคลอง และเมื่อประชาชนเริ่มปรับตัวให้สามารถอยู่รอดในสังคมได้ จึงเริ่มมีการรับเทคโนโลยีและ วัฒนธรรมใหม่เข้ามา มีการผสมผสานวัฒนธรรมเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม สิ่งเหล่านี้เป็นทางเลือกใหม่ของคนในชุมชนเพื่อให้ สังคมอยู่รอดในแต่ละช่วงเวลา

การศึกษาแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาทและการเปลี่ยนแปลงชุมชนภาค กองดำ จังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิดทฤษฎี ซึ่งได้ทำการประยุกต์ องค์ความรู้ทั้งหมด นำมาสู่กรอบแนวคิดการวิจัย (ดังรูปที่ 2) ดังนี้

- 1) ลักษณะทางกายภาพ มีการพิจารณาถึงการตั้งถิ่นฐาน โครงข่ายคมนาคมที่เชื่อมต่อกับพื้นที่อื่น ๆ การใช้ พื้นที่ และสถาปัตยกรรม นำไปสู่องค์ประกอบของชุมชนเพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพที่ก่อให้เกิดความเฉพาะตัวของชุมชน
- 2) ลักษณะทางเศรษฐกิจ มีการพิจารณาถึงกิจกรรมภายในชุมชน รวมถึงรูปแบบและประเภทสินค้าในชุมชน
- 3) ลักษณะทางสังคม เป็นการแสดงระบบการใช้ชีวิตของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับรากในวัฒนธรรม ประเพณี และ สังคม ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของชุมชน

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนา (descriptive research) ที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative method) เพื่ออธิบายบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง โดยเริ่มศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของพื้นที่ และนำมาสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย โดยมีวิธีรวบรวมข้อมูลพื้นที่ศึกษาอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่

4.1 การเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง คือ ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ แผนและนโยบายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ รวมถึงหนังสือ แผนที่ ภาพถ่ายในอดีต เอกสาร และการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการของโครงสร้างทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

4.2 การเก็บข้อมูลด้วยแบบสำรวจด้านกายภาพ ผู้วิจัยจะจัดทำแผนที่ในบริเวณชุมชนกาดกองต้าและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เพื่อนำมาประกอบการสำคัญเชิงลักษณะกายภาพ ที่ตั้ง และขอบเขตพื้นที่ การใช้ประโยชน์อาคาร และเส้นทางการคมนาคม ตลอดจนลักษณะผังชุมชน การวางตัวของกลุ่มอาคารที่จะสะท้อนบริบทของชุมชน รวมถึงมีการสำรวจในเชิงเศรษฐกิจและสังคม คือ รูปแบบหรือประเภทของกิจกรรม และช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรม ให้เป็นไปกรอบแนวคิดได้กำหนดไว้

4.3 การเก็บข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีคำถามเป็นลักษณะคำถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็น และมีบางส่วนของคำถามที่ใช้ภาพประกอบเพื่อให้เห็นภาพตามเทคนิควิธีการให้ความหมายที่พัฒนามาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยทางด้านผู้วิจัยจะแบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 ชุด ได้แก่ สัมภาษณ์บุคคลทั่วไปในชุมชน เป็นผู้ประกอบการ คนในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนกาดกองต้า จำนวน 10 คน แบบสัมภาษณ์บุคคลทั่วไปที่เป็นบุคคลภายนอกชุมชนจะเป็นผู้ที่เข้ามาใช้บริการและนักท่องเที่ยว จำนวน 5 คน และแบบสัมภาษณ์บุคคลสำคัญของชุมชนเป็นผู้ที่อาศัยหรือผู้ประกอบการในพื้นที่ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ผู้นำชุมชนกาดกองต้า คณะกรรมการกาดกองต้า เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะทราบถึงข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ หรือเป็นผู้ที่อาศัยมานานจึงมีความคุ้นเคยและรู้จักพื้นที่เป็นอย่างดี จำนวน 10 คน รวมทั้งสิ้นประมาณ 25 คน ซึ่งการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตั้งเกณฑ์ของผู้วิจัยเอง ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะนำมาใช้ประกอบข้อมูลและวิเคราะห์บทบาท และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนร่วมกับการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น รวมถึงแบบสำรวจทางกายภาพ

เมื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงาน และผู้นำชุมชน รวมถึงข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจ และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยจะนำข้อมูลมาพิจารณาถึงความเป็นไปได้เพื่อตรวจสอบ และความครบถ้วนของข้อมูลทุก ๆ ด้าน ซึ่งถ้าทุกแหล่งข้อมูลพบได้ข้อค้นพบมาเหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มีความถูกต้อง โดยมีเปรียบเทียบข้อมูลจากการลงสำรวจและสังเกตกับการสัมภาษณ์ ตรวจสอบความแน่นอนในเรื่องเดียวกันแต่ละเวลา และจะมีการแยกออกเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะของข้อมูลเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง และนำมาสรุปบทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า

5. ผลการวิจัย

การศึกษบทบาทและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า อาศัยเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ โดยวิเคราะห์จากข้อมูลประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ข้อมูลสภาพทั่วไปที่ได้จากการสำรวจ และแบบสัมภาษณ์ทั้งบุคคลสำคัญและบุคคลทั่วไป รวมถึงภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ทั้งหมด 3 ด้าน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ และลักษณะทางสังคม โดยผู้วิจัยได้มีการแบ่งยุคของชุมชนตามเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าอย่างชัดเจน เพื่อที่จะทำความเข้าใจและสามารถ

สรุปบทบาทของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาได้ จึงสามารถแบ่งช่วงของพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

5.1 ช่วงเวลาที่ 1: ยุคเริ่มต้นของชุมชนกาดกองต้า (พ.ศ. 2420 - พ.ศ. 2458)

5.1.1 ลักษณะทางกายภาพ

1) การตั้งถิ่นฐาน ชุมชนกาดกองต้า หรือตลาดจีน มีการตั้งถิ่นฐานเลียบริมแม่น้ำวังฝั่งตะวันออก ซึ่งสภาพภูมิประเทศบริเวณแม่น้ำวังเป็นเกาะกลางแม่น้ำกั้นแบ่งแม่น้ำวังออกเป็นสองสาย ด้านที่ติดต่อกับฝั่งชุมชนตลาดจีนเป็นช่องแคบและตื้นเขินเหมาะเป็นที่จอดเรือ เป็นแหล่งชุมชนมีคนมาขนถ่ายสินค้าขึ้นลง และยังเป็นท้องถอกกองคาราวาน จึงกลายเป็นจุดตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งในยุคนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าชุมชนกาดกองต้าเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางคมนาคมทางน้ำ (linear settlement) โดยมองโอกาสในด้านของภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่มีความเหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐาน กล่าวคือ มีพื้นที่กว้างขวางสามารถขยายขอบเขตการตั้งถิ่นฐานออกไปได้ มีโอกาสขยายตัวเป็นชุมชนและเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ และการเข้าถึงพื้นที่ที่ง่าย เมื่อมีการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่นมากขึ้นจึงเกิดการขยายตัวของชุมชน จากชุมชนที่เริ่มคับคั่งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำวัง ซึ่งเป็นทั้งพื้นที่ย่านการค้า ย่านชุมชนหนาแน่น และย่านศูนย์กลางเมือง ในระยะหลังชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งชุมชนเพื่อทำการค้ามากยิ่งขึ้นจึงมีการปลูกอาคารหรือสิ่งก่อสร้างตลอดแนวยาวของถนน (กิตติศักดิ์ เสงฆ์กุล, 2552) เพื่อรับสินค้าทางแม่น้ำและเปิดถนนค้าขาย ส่งผลให้พื้นที่ชุมชนกาดกองต้ามีการขยายตัว มีความเจริญเติบโตขึ้น ดึงดูดพ่อค้าแม่ค้าหรือลูกค้าที่อาศัยอยู่โดยรอบเข้ามาใช้บริการในพื้นที่มากขึ้น

2) โครงข่ายคมนาคม การเข้าถึงพื้นที่ชุมชนกาดกองต้าในยุคนี้เดิมจะมีการคมนาคมขนส่งทางน้ำเป็นหลัก และได้มีการเชื่อมชุมชนฝั่งแม่น้ำเข้าด้วยกันจะใช้สะพานไม้ไผ่ชั่วคราว หรือที่เรียกว่า “ซัวแตะ” ในการสัญจรข้ามไปมาทั้งสองฝั่งของแม่น้ำวัง ซึ่งซัวแตะมีอยู่ทั้งหมด 3 จุด คือ 1) บริเวณวัดเกาะ 2) บริเวณเขื่อนขมวังที่จะข้ามไปโรงเรียนวิชานารี และ 3) บริเวณหลังโรงพยาบาลแวนแชนวูร์ต หลังจากมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนทั้งสองฝั่งริมแม่น้ำวังขึ้น ทำให้สะดวกต่อการเดินทางและเอื้อต่อการติดต่อค้าขาย ขณะเดียวกันมีการพัฒนาระบบถนนโดยจะสร้างถนนในแนวนานกับแม่น้ำและมีถนนสายรอง หรือถนนสายย่อยเชื่อมกับถนนที่ขนานกับแม่น้ำเป็นลักษณะของตาราง (grid) ถนนสายสำคัญที่สร้างขึ้นในระยะแรก คือ ถนนตลาดจีน หรือถนนตลาดเก่าในปัจจุบัน ซึ่งภายหลังได้สร้างถนนเพิ่มในแนวนานกับถนนตลาดจีน คือ ถนนทิพย์ช้าง และถนนบุญวาทย์ เพื่อรองรับการคมนาคมทางบกที่จะเข้ามาในอนาคตรวมถึงรองรับการขยายตัวของชุมชนอีกด้วย

3) การวางตัวของอาคารและสถาปัตยกรรม ในช่วงเวลานี้บ้านเรือนในชุมชนกาดกองต้าจะมีรูปแบบการปลูกบ้านเรือนตามแนวยาวริมแม่น้ำ โดยเปิดอาคารบ้านเรือนรับสินค้าที่มาจากเรือ และเปิดด้านหน้าร้านกับด้านหน้าถนนเพื่อการขายสินค้าในบริเวณถนนตลาดเก่า และมีการวางอาคารแนบชิดกันเพื่อการใช้สอยอย่างคุ้มค่า ซึ่งมีลักษณะสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในชุมชนนั้นเป็นการตกแต่งงานสถาปัตยกรรมที่ใช้ความเป็นช่างฝีมือและรายละเอียดสูง ทั้งงานไม้แกะสลักที่แสดงถึงความหรูหราฟุ่มเฟือย จึงเป็นย่านตลาดที่มีการค้าขายอย่างคึกคัก และเนื่องจากในยุคนี้ช่วงสมัยของการค้าไม้ ดังนั้นจึงนิยมใช้วิธีการก่อสร้างแบบผนังรับน้ำหนักร่วมกับโครงสร้างไม้ ประดับตกแต่งอาคารด้วยลวดลายไม้ฉลุที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่น เน้นการประดับประดาที่ระบือเยี่ยง เส้า มีทั้งลวดลายที่หรูหรา และลวดลายที่เรียบง่าย แสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าของอาคาร มักจะสร้างกันในกลุ่มขุนนาง คหบดี ขนชั้นกลางที่ฐานะดี และยังสะท้อนให้เห็นถึงยุคสมัยการค้าไม้ที่รุ่งเรือง นอกจากนี้ยังมีห้องใต้ดินที่ใช้เป็นที่หลบภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยอาคารที่สำคัญในช่วงสมัยนี้ คือ อาคารฟองหลี อาคารหม่องโงยชิน เป็นต้น (ดังรูปที่ 3)

5.1.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

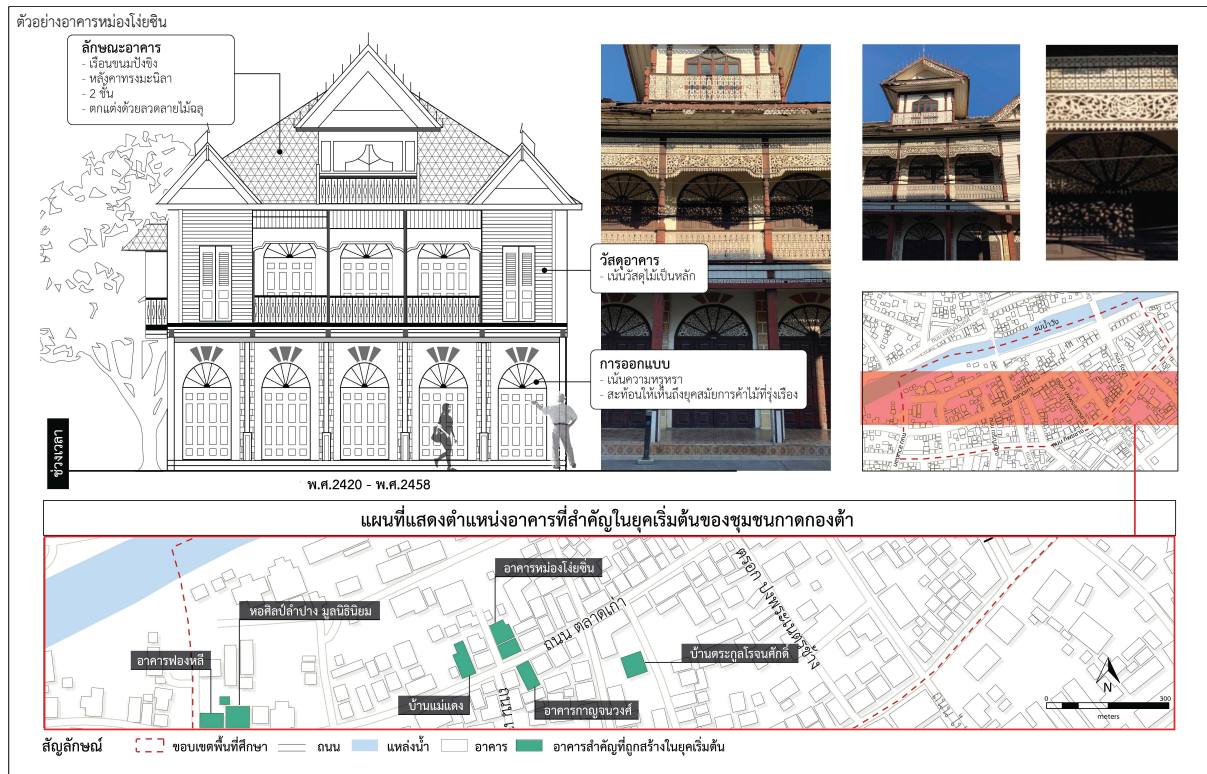
ในช่วงเวลานี้ชุมชนกาดกองต้าเริ่มมีกิจกรรมการค้าขายขึ้นภายในชุมชนกาดกองต้า หรือตลาดจีนยังมีการเปิดบ่อน โรงฝิ่น สู้ฟันกันอย่างเสรี นอกจากนี้ยังเกิดการค้ำระหว่างเมืองในเขตภาคเหนือด้วยกัน จะเป็นการค้าโดยพ่อค้าวัวต่าง โดยชาวไร่ชาวนาในหมู่บ้านรวบรวมผลผลิต เช่น เมียง ยาเส้น ครั่ง ของป่า ฯลฯ ขายให้แก่พ่อค้าในเมือง ส่วนชากลับนำสินค้าที่ต้องการมาขายในหมู่บ้าน เช่น เกลือ เครื่องเหล็ก ปลาแห้ง ฯลฯ แต่กิจกรรมเศรษฐกิจหลักในพื้นที่ชุมชนกาดกองต้าในสมัยนี้ คือ เป็นท่าล่องซุงไม้ และค้าไม้ของคนต่างชาติ เนื่องจากทำนาลำปางเป็นแหล่งพักสินค้า ประเภทต่าง ๆ ประกอบ

กับลำนนาหรือภาคเหนือตอนบนเป็นพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้โดยเฉพาะมีไม้สัก ที่มีมูลค่าสูงทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดธุรกิจการสัมปทานป่าไม้ แล้วขยายมาสู่ภาคเหนือตอนบนเพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ในบริเวณนี้ได้ดึงดูดให้ชาวอังกฤษ และคนในบังคับอังกฤษเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทำให้การสัมปทานป่าไม้ในลำนนากลายเป็นธุรกิจที่ขยายตัวนับเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในยุคเริ่มต้นนี้ ทำให้ชุมชนกาดกองต้าเป็นศูนย์กลางการค้าและศูนย์กลางชุมชนของเมืองลำปาง ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์โดยตรงกับโครงข่ายคมนาคมที่ใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก ถือว่าเป็นท่าเลการค้าที่เหมาะสมในยุคนั้น โดยสภาพพื้นที่มีการคมนาคมขนส่งที่เข้าถึงได้สะดวก โอกาสในการแลกเปลี่ยนและค้าขายสินค้า และเอื้อต่อการเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจ

5.1.3 ลักษณะทางสังคม

ในยุคนั้นนอกจากคนเมืองยังมีคนไทลื้อที่ได้อพยพมาจากเมืองเชียงแสน ชาวพม่ามาทำป่าไม้และค้าขาย ชาวอังกฤษได้สัมปทานป่าไม้ และชาวขมุเป็นชนชาติลาวตอนเหนือมารับจ้างเป็นแรงงานของชาวอังกฤษในการทำธุรกิจป่าไม้ในบริษัทป่าไม้ (ทิพย์สุดา จินดาปลูก, 2561) ซึ่งทั้งหมดนี้ส่วนใหญ่จะมารวมตัวตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณชุมชนกาดกองต้า ด้วยสภาพพื้นที่ของชุมชนกาดกองต้าตั้งอยู่บริเวณริม และเป็นย่านการค้า ขนส่งสินค้าที่เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก จึงเป็นจุดดึงดูดทำให้กลุ่มผู้คนที่หลากหลายเข้ามาในพื้นที่ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทั้งในด้านการค้าขายเพื่อผลกำไร หรือการเข้ามาปักหลักถิ่นฐานและทำกิจกรรมภายในบริเวณนี้ นอกจากนี้ยังมีชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อชุมชน คือ ชาวจีน ซึ่งเข้ามาทำการค้าทางน้ำ โดยการล่องเรือแม่ปะ หรือเรือหางแมงป่อง เพื่อขนส่งสินค้าเชื่อมต่อพื้นที่ตั้งแต่ปากน้ำโพเรื่อยไปถึงลำปาง และเชียงใหม่ โดยกลุ่มคนจีนเหล่านี้มีเครือข่ายทางการเงินที่เชื่อมโยงกับกลุ่มคนจีนในภาคกลางโดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร ทำให้ย่านการค้ากาดกองต้ามีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว จึงเป็นเหตุให้มีการขยายตัวขึ้นมาตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนการค้าของชาวจีนผู้เล็งเห็นโอกาสทางธุรกิจ อพยพเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก จนเกิดชื่อของ “ตลาดจีน” ขึ้นมา

ในยุคสมัยเริ่มต้นของชุมชนกาดกองต้ามีกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งรกรากเพื่อประกอบอาชีพ และสร้างทำเลที่ตั้งเพื่อการค้าขายจึงทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะเฉพาะขึ้น ด้วยเหตุนี้ กลุ่มคนที่เข้ามาในชุมชนกาดกองต้าจึงสามารถเข้ามาทำกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งผู้ซื้อหรือผู้ขาย เพื่อตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาในพื้นที่ยังทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะทางวัฒนธรรม และประเพณีที่หลากหลายในพื้นที่ด้วยเช่นกัน รวมถึงเริ่มมีการก่อตั้งศาสนสถานเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจกับคนในพื้นที่

รูปที่ 3 อาคารสำคัญที่ถูกสร้างขึ้นในยุคเริ่มต้นของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง

5.2 ช่วงเวลาที่ 2: ยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้า (พ.ศ. 2459 - พ.ศ. 2488)

5.2.1 ลักษณะทางกายภาพ

1) การตั้งถิ่นฐาน ในยุคนี้มีการสร้างบ้านเรือนตามเส้นถนนเพิ่มขึ้นจากยุคแรก เนื่องจากการพัฒนา ด้านโครงข่ายคมนาคมเกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคมนาคมทางบก มีการตัดถนนเพิ่มมากขึ้น ผลที่ตามมาคือการ เกิดขึ้นของตึกแถวที่ขยายตัวคู่ไปกับการตัดถนน โดยเฉพาะตึกแถวบริเวณริมถนนสายสำคัญ เช่น ถนนตลาดเก่า ถนนทิพย์ช้าง ซึ่งรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนกาดกองต้าในยุคนี้มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นถนนที่สร้างขึ้นใหม่ (linear settlement) โดยส่วนมากภายในย่านจะเป็นผู้ที่อพยพชาวจีน จึงส่งผลให้ลักษณะและการเกาะกลุ่มของอาคารมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่าง ออกไปจากช่วงยุคเริ่มต้น เกิดอาคารหรือห้องแถวในบริเวณรอบ ๆ ชุมชนกาดกองต้า เพราะชาวจีนนิยมสร้าง ห้องแถวติด ๆ กันตามลักษณะความสัมพันธ์ของเชื้อชาติ และหลังจากที่รถไฟขบวนแรกได้เดินทางถึงจังหวัดลำปาง ส่งผลให้ความเจริญและความทันสมัยที่มาพร้อมกับรถไฟสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับเมืองลำปางเป็นอย่างยิ่ง การเกิดขึ้นของศูนย์กลางความเจริญของเมืองแห่งใหม่ในย่านสถานีรถไฟ ดึงดูดให้ผู้คนเข้าไปตั้งถิ่นฐานและย้ายออกจากชุมชนกาดกองต้า รวมถึงก่อสร้างอาคาร ตึกแถว เพื่อทำการค้าขายและอยู่อาศัยอย่างหนาแน่นในบริเวณรอบสถานีรถไฟแทน ไม่ต่างไปจากวิถีคิดในการตั้งถิ่นฐานของ ชุมชนกาดกองต้าในอดีตที่สังคมและผู้คนถูกขับเคลื่อนด้วยระบบเศรษฐกิจ ในขณะที่เมื่อยุคสมัยนี้มีเปลี่ยนแปลงโดยมีรถไฟ เป็นปัจจัยที่สำคัญของการพัฒนา

2) โครงข่ายคมนาคม การสัญจรในชุมชนกาดกองต้ามีการตัดถนนเพื่อเชื่อมต่อเข้ามาบริเวณสถานีรถไฟ เป็นจำนวนมาก เกิดการเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางเมืองเก่าและเมืองใหม่ ทำให้การพัฒนาในส่วนศูนย์กลางเมืองเก่ามีการ ขยายตัวจากบริเวณกาดกองต้า ซึ่งอยู่ใกล้พื้นที่ที่น้ำขึ้นมามีบริเวณถนนทิพย์ช้าง และถนนบุญวาทย์มากขึ้น เพื่อเชื่อมต่อกับ ถนนฉัตรไชยที่วิ่งมาจากสถานีรถไฟ ซึ่งจากการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมในบริเวณชุมชนกาดกองต้าเดิมในยุคเริ่มต้น เส้นทาง คมนาคมหลักของผู้คนในชุมชนกาดกองต้ายินใช้เรือล่องมาตามแม่น้ำวังเป็นหลัก มีบางส่วนที่ใช้เกวียน หรือวัวล่อขับขึ้นมาตาม

ถนน แต่พอถึงในช่วงยุคของการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้แม่น้ำวังถูกลดบทบาทลงไป การคมนาคมทางน้ำจึงถูกลดความสำคัญ จนผู้คนหันมาใช้ในการคมนาคมทางบกเป็นหลักแทน ทำให้ชุมชนสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ง่ายขึ้น และยังเอื้อต่อการขนส่งสินค้าในแต่ละแห่งเข้าสู่พื้นที่

3) การวางตัวของอาคารและสถาปัตยกรรม สำหรับการวางตัวอาคารในยุครุ่งเรืองมีความต่างจากยุคเริ่มต้นไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักพบการปลูกบ้านเรือนบนบกเป็นหลัก เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนทำให้การปลูกบ้านเรือนในยุคสมัยนี้ จึงมีลักษณะการวางตัวตามแนวเส้นถนนเป็นเรือนแถว เพื่อประหยัดพื้นที่ในชุมชน ในส่วนของสถาปัตยกรรมในยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้า มีลักษณะและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในย่านนี้มีความหลากหลาย และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากกว่าในยุคแรก เนื่องจากลักษณะสังคมแบบพหุวัฒนธรรมของย่านการค้ากาดกองต้า ประกอบกับวัสดุการก่อสร้างและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่พัฒนาขึ้นตามช่วงเวลา การคมนาคมขนส่งโดยรถไฟนำมาซึ่งทรัพยากรและวัสดุอุตสาหกรรมสมัยใหม่ และมีวิทยาการทางการก่อสร้างรูปแบบใหม่ คือ โครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งนำมาใช้ในการก่อสร้างอาคารหลายหลังในย่านกาดกองต้าในช่วงเวลานั้น เช่น อาคารห้างเยียนซีไห่สีกี บ้านจันทรวโรจน์ บ้านคมสัน ตึกแดง เป็นต้น (ดังรูปที่ 4) นอกจากนี้ ยังใช้ในการสร้างสะพานรัชฎาภิเศกระยะที่ 3 ที่มีโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ถือได้ว่าเป็นโครงสร้างที่มีความมั่นคงแข็งแรง มีรูปทรงโค้งทั้งหมด 4 โค้ง เพื่อถ่ายน้ำหนักตามหลักวิศวกรรม จนมีการใช้งานเรื่อยมา และกลายเป็นสะพานประวัติศาสตร์แม่น้ำวังที่อยู่คู่กับเมืองลำปางจวบจนถึงปัจจุบัน

5.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

รูปแบบทางเศรษฐกิจในยุคนี้ร้านค้าต่าง ๆ ในชุมชนจะขยับขึ้นมาค้าขายบนบกมากขึ้น แต่ชุมชนกาดกองต้ายังคงมีรูปแบบและประเภทของกิจกรรมในพื้นที่ที่สืบเนื่องมาจากยุคก่อนหน้า ประกอบกับการพัฒนาของระบบคมนาคมและการเชื่อมต่อถนนภายในย่าน ทำให้การขนส่งสินค้ารวมถึงการเข้าถึงของพ่อค้าและผู้คนที่อาศัยในบริเวณย่านสามารถเข้าถึงได้สะดวก ส่งผลให้ชุมชนกาดกองต้าในยุคนี้ เริ่มมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อตลาดรอบข้าง ซึ่งภายหลังจากการที่รถไฟเข้ามาถึงในเมืองลำปางการค้าและการคมนาคมทางน้ำเริ่มลดบทบาทลงมากขึ้นกว่าเดิม ชุมชนกาดกองต้าเริ่มโยกย้ายขึ้นมาทำการค้าในบริเวณโดยรอบสถานีรถไฟเกิดเป็นย่านการค้าใหม่ เรียกว่า ย่านสบตุ๋ย-เก่าจั่ว (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2559) เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ชัดเจนอีกครั้งหนึ่งของชุมชนเมืองลำปาง จากเดิมเป็นชุมชนที่พึ่งพาและตั้งชุมชนแม่น้ำ หันมาตั้งชุมชนในบริเวณที่เป็นย่านชุมทางและการคมนาคมทางบกแทน ซึ่งเมืองลำปางในช่วงเวลานี้มีความเจริญและคึกคักของผู้คน รวมถึงการแลกเปลี่ยนค้าขายอย่างหนาแน่น ทำให้ในยุคนี้ย่านสบตุ๋ยจึงกลายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ของลำปางแทนชุมชนกาดกองต้าหรือตลาดจีนเป็นต้นมา

5.2.3 ลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางสังคมของคนในชุมชนกาดกองต้าในยุคนี้มีวิถีการใช้ชีวิต กิจกรรม และวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับยุคที่ผ่านมา แต่มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติมากขึ้นกว่ายุคก่อนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานสืบเนื่องมาจากกิจการร้านค้าต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจะต้องมีลูกหลานรับช่วงต่อกิจการ ซึ่งกิจกรรมการค้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่นี้แสดงให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน การใช้พื้นที่ในลักษณะเดียวกันส่งผลให้เกิดการรวมกันของพื้นที่หรือเกิดเป็นย่านขึ้น ส่งผลให้เกิดเอกลักษณ์ของย่าน นอกจากนี้ คนในยุคนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอีกหลายรูปแบบ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของกิจกรรม ส่งผลต่อกิจวัตรประจำวันของคนในชุมชน ซึ่งจากการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานโครงข่ายคมนาคม และการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนกาดกองต้า ทำให้เกิดการเข้าถึงพื้นที่ที่หลากหลายรูปแบบมากยิ่งขึ้น มีความสะดวกสบายในการเดินทาง คนในพื้นที่สามารถไปมาหาสู่กันง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนกันเองด้วย

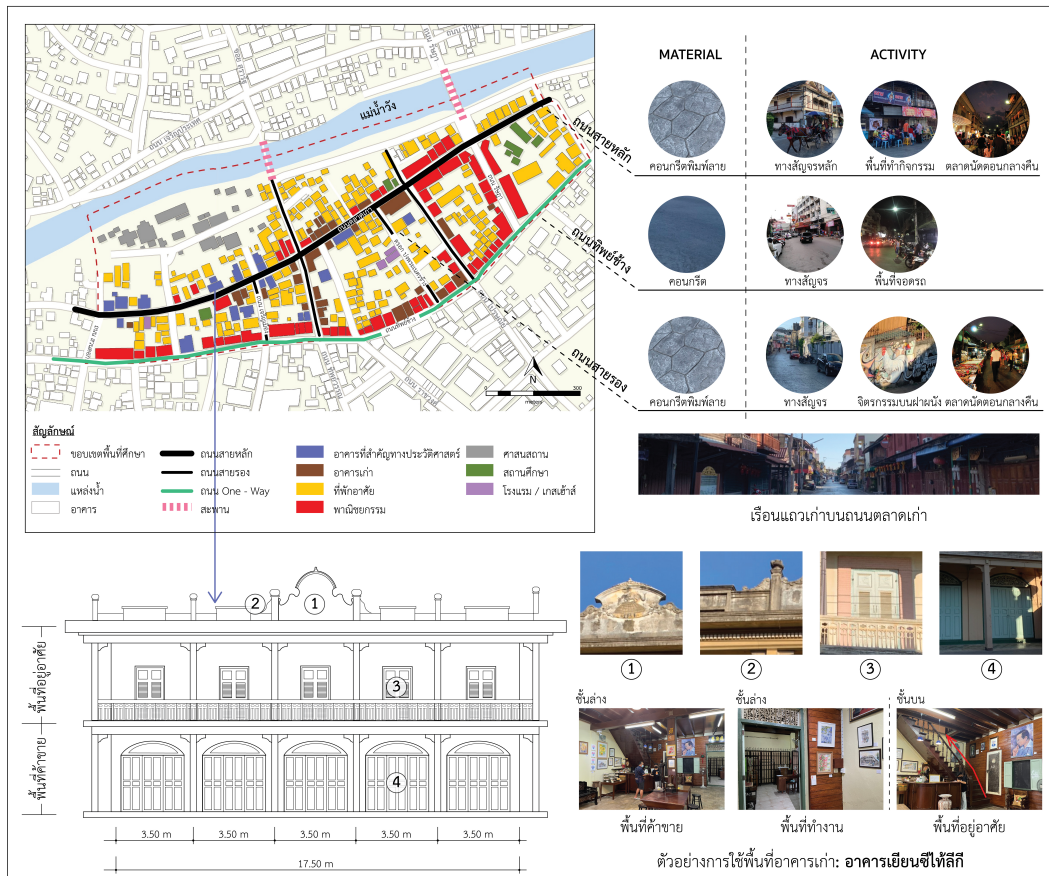

รูปที่ 4 อาคารสำคัญที่ถูกสร้างขึ้นในยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง

5.3 ช่วงเวลาที่ 3: ยุคปัจจุบันของชุมชนกาดกองต้า (พ.ศ. 2489 - พ.ศ. 2564)

5.3.1 ลักษณะทางกายภาพ

1) การตั้งถิ่นฐาน ภายหลังที่การเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางเมืองเก่าและเมืองใหม่ได้ถูกพัฒนาอย่างลงตัวแล้ว แนวโน้มของการเจริญเติบโตของเมืองจะมีความเข้มข้นมากขึ้นในบริเวณโดยรอบสถานีรถไฟในฐานะศูนย์กลางเมืองแห่งใหม่ ทำให้เมืองลำปางที่เคยมีกาดกองต้าเป็นศูนย์กลางการค้าขายสินค้าที่ขนส่งมาทางเรือได้ซบเซาลงไป ทำให้ในช่วงของยุคปัจจุบันของชุมชนกาดกองต้านั้นมีลักษณะทางกายภาพที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนหน้ามากนัก คือ มีการตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นถนนและสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่เนินลาดชันที่เป็นตลิ่ง มีการเพิ่มขึ้นของการตั้งถิ่นฐานจากยุคก่อนเพียงเล็กน้อย แต่ยังคงมีการขยายตัวของชุมชนไปพร้อมกับแนวทางการพัฒนาใหม่ ๆ การตัดถนนรองรับการคมนาคมขนส่งทางบก ซึ่งบ้านเรือนของคนในชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ได้แผ่กระจายออกไปทุกทิศทุกทางตามเส้นทางคมนาคมเพื่อรับความเจริญ แต่อย่างไรก็ตามแม้จะมีการขยายตัวของชุมชนสมัยใหม่ในลักษณะของการแผ่กระจายย่านชุมชนกาดกองต้าเดิมยังคงปรากฏลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัด คือ มีลักษณะเป็นบ้านพักอาศัย อาคาร และโบราณสถานตั้งเดิมอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นย่านที่พักอาศัยที่ค่อนข้างเงียบสงบ ทั้งนี้เพราะมีการประกอบกิจการพาณิชย์แทรกอยู่ภายในชุมชน เช่น ชั้นล่างใช้เป็นที่พักอาศัยหรือเก็บสินค้า หรือเป็นเพียงร้านขายของชำที่ใช้ส่วนหนึ่งของบริเวณบ้านเป็นพื้นที่ค้าขาย (ดังรูปที่ 5)

รูปที่ 5 การใช้พื้นที่ในปัจจุบันของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง

2) โครงข่ายคมนาคม การสัญจรของพื้นที่ชุมชนกาดกองตานั้นมีการเพิ่มขึ้นของถนนบางสายเพียงเล็กน้อย ซึ่งผู้คนในพื้นที่ใช้รถยนต์และรถสาธารณะในการเดินทางเป็นหลัก โดยมีถนนสายหลักพิจารณาจากการใช้งานของคนในชุมชนกาดกองต้า ได้แก่ ถนนตลาดเก่า และถนนทิพย์ช้าง ซึ่งใช้เป็นเส้นทางสัญจรหลักในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่กิจกรรมในการแลกเปลี่ยนสินค้า และวัฒนธรรมอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมต่อกับพื้นที่รอบข้างด้วยซอยที่เกิดขึ้นจากการตัดถนน ได้แก่ ถนนทิพย์วรรณ ถนนไปรษณีย์ และถนนสวนดอก รวมถึงมีการเชื่อมต่อของสะพานรัชฎาภิเศกและสะพานในบริเวณถนนทิพย์วรรณไปยังอีกฝั่งของริมแม่น้ำวัง จึงทำให้เกิดการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งบริเวณรอบชุมชนกาดกองต่ายังมีระบบขนส่งสาธารณะหลายจุด เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่ เช่น สามล้อรับจ้าง วินมอเตอร์ไซด์ รถสองแถว หรือแม้กระทั่งรถม้า จะเห็นได้ว่าการเดินทางเข้ามาในชุมชนกาดกองต้ามีความหลากหลายและความสะดวกในการเดินทาง จึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว และผู้คนภายนอกพื้นที่

3) การวางตัวของอาคารและสถาปัตยกรรม เนื่องจากข้อจำกัดในด้านพื้นที่และกฎหมาย จึงมีการสร้างอาคารและบ้านเรือนเป็นแนวต่อเนื่องตลอดถนนไม่ต่างจากยุคเรืองอำนาจ ซึ่งในปัจจุบันจะเห็นได้ชัดเจนว่าลักษณะอาคารและที่พักอาศัยในย่านนี้มีความสูงไม่เกิน 3 ชั้น ยกเว้นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ มีบ้านเรือนและอาคารรุ่นหลังแทรกอาคารประวัติศาสตร์บ้างอยู่ประปราย และยังคงใช้งานอยู่ในอาคารเหล่านั้นอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะเสื่อมโทรมลงไปมากก็ตาม เป็นย่านที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองและความคึกคักของการค้าทางเรือในสมัยนั้น แม้ว่าปัจจุบันอาคารจะทรุดโทรมและเปลี่ยนสภาพไปบ้างตามกาลเวลา แต่ยั้งทั้งร่องรอยให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี อันเนื่องมาจากสถานะสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบกับในเวลาต่อมาเศรษฐกิจของประเทศไทยตกต่ำลง ส่งผลให้สิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นในช่วงหลังของย่านกาดกองต้า มีลักษณะที่เรียบง่ายและประหยัดทรัพยากร เพื่อความเหมาะสมกับสภาพสังคมและ

เศรษฐกิจในช่วงเวลานั้น เช่น เรือนแถวหัวมุมหลังจันทน์ เรือนแถวบริเวณถนนทิพย์วรรณ เป็นต้น (ดังรูปที่ 6) โดยเรือนแถวในยุคสมัยนี้ที่เกิดขึ้นใหม่จะมีลักษณะเป็นเรือนครึ่งคอนกรีตครึ่งไม้ เป็นเรือนที่มีการประยุกต์ใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กในส่วนชั้นล่าง ผสมกับการใช้โครงสร้างไม้บริเวณชั้นสอง รูปทรงหลังคาแบบจั่วบ้านมีความลาดชันต่ำ

5.3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ชุมชนกาดกองต้าเกิดภาวะเศรษฐกิจซบเซาลง แตกต่างจากยุครุ่งเรืองอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากความสำคัญของการเป็นชุมชนทางการค้าบนถนนตลาดจีนได้ลดบทบาทลง รวมไปถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในเมืองลำปางเปลี่ยนไป ส่งผลให้พื้นที่กลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัยในปัจจุบันแทนศูนย์กลางค้าขายในอดีต ซึ่งหลังจากเกิดความซบเซาในชุมชนกาดกองต้า จึงมีการก่อตั้งโครงการถนนคนเดินกาดกองต้าขึ้น ทำให้ชุมชนกาดกองต้าเป็นที่รู้จักมากขึ้นในฐานะชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีสถาปัตยกรรมเก่าแก่ ความสำเร็จของถนนคนเดินกาดกองต้าเป็นที่น่าสนใจอย่างมาก จึงทำให้มีผู้สนใจเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ช่วยเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น ซึ่งคนในชุมชนสามารถมีรายได้เสริมจากการค้าขายในถนนคนเดินกาดกองต้าและเป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ รวมถึงเป็นพื้นที่เผยแพร่ และอนุรักษ์วัฒนธรรม ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชนที่จะเกิดความหวงแหนวัฒนธรรมที่มีอยู่ เกิดการรักษาและสืบวัฒนธรรมที่มีอยู่ต่อไป ซึ่งในปัจจุบันนี้ชุมชนกาดกองต้าได้รับผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโคโรนา หรือ COVID-19 ทำให้มีการปิดถนนคนเดินกาดกองต้าและปิดกิจกรรมการค้าชั่วคราว เนื่องมาจากมาตรการจากภาครัฐ ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวและผู้คนที่เข้ามาใช้บริการมีจำนวนลดลง ส่งผลต่อเศรษฐกิจภายในชุมชน เมื่อมีการชะงักตัวของเศรษฐกิจภายในพื้นที่ทำให้ผู้ประกอบการขาดรายได้ มีการเลิกจ้างงานพนักงานบางส่วนออกเพื่อคอยพุงกิจการให้อยู่รอดในวิกฤติเช่นนี้

5.2.3 ลักษณะทางสังคม

ผู้คนที่ย้ายอยู่ดั้งเดิมบางส่วนมีการย้ายออกจากพื้นที่ชุมชนภาคกลาง ด้วยการเปลี่ยนแปลงของลักษณะทางเศรษฐกิจ ประกอบกับเหตุผลของการใช้พื้นที่ เพราะชุมชนมีพื้นที่ในการใช้สอยอื่น ๆ มีค่อนข้างน้อย ไม่สามารถพัฒนาหรือต่อเติมอะไรได้มากนัก เมื่อผู้สืบทอดกิจการหรือสืบทอดสังหาริมทรัพย์ภายในมีครอบครัว แน่ใจว่ามีความต้องการในการใช้พื้นที่จ่อครบล ดังนั้นชุมชนภาคกลางอาจไม่ตอบสนองกับความต้องการของบุคคลเหล่านี้ จึงได้มีการย้ายออกและนำอาคารที่เคยอาศัยอยู่นั้นมาเปิดให้พ่อค้าแม่ค้าเข้ามาเช่าแทน ส่งผลให้ในพื้นที่ชุมชนภาคกลางสามารถแบ่งคนในชุมชนได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มคนที่อยู่ถาวร คือ คนที่อยู่มาตั้งแต่ดั้งเดิมซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนเมืองเชื้อสายจีน และคนที่มาอยู่ภายหลัง และได้ย้ายเข้ามาอาศัยในพื้นที่ ส่วนกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ชั่วคราว คือ คนทำงานที่มาอยู่เพื่อใกล้แหล่งงานหรือใกล้ตลาด อาจจะเช่าบ้าน หรือหอพัก หรือแม้แต่ร้านค้าเพื่อทำการค้าขายในรูปแบบต่าง ๆ และอีกส่วนหนึ่งเป็นนักเรียนหรือนักศึกษาต่างจังหวัด

ด้านวัฒนธรรมและประเพณีในชุมชนภาคองต้า พบว่า ปัจจุบันชนบทธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นคล้ายกับเมืองอื่น ๆ ที่อยู่รอบลำปางที่มีประชากรส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากไทยวนหรือโยนก มีวัฒนธรรมประเพณี ระบบการนับวันเดือนปี ภาษาพูด และภาษาเขียน ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเฉพาะในจังหวัดลำปาง แต่ละเดือนจะมีประเพณีต่าง ๆ ซึ่งประเพณีหรือการดำเนินกิจกรรมที่จะจัดขึ้นในพื้นที่ชุมชนภาคองต้าจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของกิจกรรมนั้น ๆ และเกิดขึ้นเพียงบางช่วงเวลาในแต่ละฤดูกาล เช่น การแข่งเรือในแม่น้ำวัง ที่บริเวณหลังวัดเกาะวาลุการาม นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีภาพวาดบนฝาผนัง หรือสตรีทอาร์ตกระจายอยู่ทั่วทุกซอยของชุมชน เพื่อบอกเล่าเรื่องราวในอดีต และเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือ COVID-19 ในปัจจุบันส่งผลให้การรวมกลุ่มในการทำกิจกรรมหรือจัดงานประเพณีเกิดขึ้นได้อย่างยากลำบาก ดังนั้น ทางชุมชนได้เล็งเห็นว่าควรลดการรวมกลุ่มเพื่อจัดงานประเพณี เพื่อหลีกเลี่ยงและป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสจนกว่าสถานการณ์จะดีขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าลักษณะทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป มีคนจากภายนอกเข้ามาทำการค้าขายภายในพื้นที่บ้างหรือสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา แต่ชุมชนภาคองต้ายังคงสามารถรักษาประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม และสืบทอดกันต่อเนื่องตั้งแต่อดีตได้ เนื่องด้วยภายในชุมชนยังคงมีผู้สูงอายุ บุคคลดั้งเดิมที่อาศัยและทำการค้าขายอยู่บ้าง รวมถึงกลุ่มของคณะกรรมการภาคองต้าที่พร้อมจะผลักดันและฟื้นฟูวิถีชีวิต ประเพณี รวมถึงกิจกรรมดั้งเดิมของชุมชนภาคองต้าให้คงสืบต่อไป

รูปที่ 6 อาคารสำคัญที่ถูกสร้างขึ้นในยุคปัจจุบันของชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง

6. อภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 อภิปรายผล

จากการพัฒนาในยุคสมัยต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนกาดกองต้ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุคมาจากหลายปัจจัยที่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบรรเทิง พาพิจิตร (2547) ที่ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ไม่ใช่เพียงแค่ปัจจัยเดียวก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้สำหรับชุมชนกาดกองต้าในยุคเริ่มต้นจะมีการตั้งถิ่นฐานตามริมแม่น้ำวัง เนื่องจากมีความเหมาะสมทางด้านภูมิศาสตร์และเอื้อต่อการติดต่อค้าขาย นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่สามารถขยายขอบเขตการตั้งถิ่นฐานออกไปได้ มีโอกาสขยายตัวเป็นชุมชนและเป็นแหล่งการค้าที่สำคัญ และการเข้าถึงพื้นที่ที่ง่าย จึงส่งผลให้ชุมชนกาดกองต้าเป็นศูนย์กลางการค้าของลำปาง ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดให้พ่อค้าต่างถิ่นทั้งชาวจีน ชาวพม่า และไทใหญ่ อพยพเข้ามาในพื้นที่เพื่อตั้งถิ่นฐาน และแสวงหาผลประโยชน์ทั้งในด้านการค้าขายเพื่อผลกำไร ซึ่งกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาในพื้นที่ยังทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะทางวัฒนธรรม และประเพณีที่หลากหลายในพื้นที่ด้วยเช่นกัน โดยแสดงออกผ่านการปลูกสร้างอาคารในรูปแบบที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงฐานะของเจ้าของอาคาร และยุคสมัยการค้าไม้ที่รุ่งเรือง

จนกระทั่งเกิดการพัฒนาคมนาคมทางบก และมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นเพื่อเพิ่มโอกาสทางการค้าและการตั้งถิ่นฐาน จนนำมาสู่ยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้าที่มีการเข้ามาของรถไฟพร้อมสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนกาดกองต้าอย่างมาก เกิดการย้ายถิ่นฐานจากการกระจุกตัวของร้านค้าในบริเวณกาดกองต้าไปยังสถานีรถไฟนครลำปาง จึงทำให้เกิดศูนย์กลางการค้าแห่งใหม่ขึ้นซึ่งการตัดถนนเพื่อเชื่อมต่อศูนย์กลางแห่งเก่าและศูนย์กลางแห่งใหม่เข้าด้วยกันทำให้ชุมชนกาดกองต้ามีการขยายตัวจากริมแม่น้ำวังขึ้นมาบนถนนมากขึ้น และด้วยหลังรถไฟสร้างถึงเมืองลำปางทำให้การขนส่งสินค้าสะดวกมากขึ้น สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ จึงมีการใช้เทคโนโลยีคอนกรีตเสริมเหล็กในการก่อสร้างอาคารเพื่อความแข็งแรงและคงทน อีกทั้งยังมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในย่านนี้มีความหลากหลาย และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากกว่าในยุคแรก เป็นเหตุมาจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติมากกว่ายุคเริ่มต้น ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงนี้สอดคล้องกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของบุญเดิม พันธรอบ (2528) เป็นการพัฒนาการของเทคโนโลยีขั้นสูง เป็นยุคทองของชุมชน เกิดความมั่งคั่ง และชุมชนได้รับผลประโยชน์จากเทคโนโลยีนั้นอย่าง

แท้จริงทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ต่อมาเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้ายึดลำปางโดยเฉพาะชุมชนกาดกองต้าทำให้เกิดการอพยพ และทำให้การค้าไม้ต้องยุติลง ส่งผลให้เศรษฐกิจอยู่ในสภาวะตกต่ำ สิ่งปลูกสร้างในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีลักษณะเรียบง่ายและประหยัดทรัพยากรเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลานั้น ซึ่งในปัจจุบันจากชุมชนที่เป็นศูนย์กลางการค้าได้กลายมาเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่แทน แต่ด้วยความโดดเด่นของพื้นที่จึงเกิดโครงการถนนคนเดินกาดกองต้าเพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูชุมชนให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งเกิดเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ และพื้นที่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงาม ประกอบกับสภาพแวดล้อมของชุมชนที่เต็มไปด้วยสถาปัตยกรรมเก่าแก่ ทำให้เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

6.2 สรุปผล

6.2.1 บทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าในอดีต

ปัจจัยหลักสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้ คือ การตั้งถิ่นฐาน โดยยุคเริ่มต้นจนถึงยุครุ่งเรืองของชุมชนกาดกองต้า มีการขยายตัวการตั้งถิ่นฐานจากริมแม่น้ำวังไปสู่การตั้งถิ่นฐานตามแนวเส้นทางที่สร้างขึ้นใหม่ จึงส่งผลให้ชุมชนกาดกองต้าเป็นศูนย์กลางการค้าของลำปาง เป็นสิ่งดึงดูดให้พ่อค้าต่างถิ่นอพยพเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ได้รับอิทธิพลทางด้านศิลปะทางวัฒนธรรม และประเพณีที่หลากหลาย โดยแสดงออกผ่านการปลูกสร้างอาคาร และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงยุคการค้าไม้ที่รุ่งเรือง ซึ่งในยุคนี้มีอีกปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง คือ ด้านคมนาคม โดยภายในชุมชนมีการตัดถนนและการก่อสร้างสะพาน เพื่อเชื่อมต่อพื้นที่เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดความสะดวกในการเดินทางและเอื้อต่อการค้า ส่งผลให้บทบาทหลักของชุมชนกาดกองต้าในช่วงเวลานี้ คือ บทบาททางด้านการค้า ส่วนบทบาทรอง คือ บทบาททางด้านที่อยู่อาศัย โดยมีปัจจัยด้านกายภาพที่สำคัญและเป็นตัวกำหนดบทบาทการเป็นที่อยู่อาศัยและย่านการค้า ได้แก่ ทำเลที่ตั้ง การตั้งถิ่นฐาน และการคมนาคม รวมถึงมีปัจจัยรองด้านเศรษฐกิจ และสังคม ได้แก่ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตที่สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าในยุคนี้อย่างชัดเจน

6.2.2 บทบาทและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้าในปัจจุบัน ด้วยปัจจัยหลักสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้ คือ ระบบคมนาคมขนส่ง และการเมือง จากการพัฒนาคมนาคมทางรางหรือการเข้ามาของรถไฟ ซึ่งมีบทบาทอย่างมากที่ทำให้การคมนาคมทางน้ำถูกลดบทบาทลง และส่งผลให้เกิดศูนย์กลางความเจริญใหม่บริเวณสถานีรถไฟ จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดการย้ายถิ่นฐานจากการกระจุกตัวของร้านค้าในชุมชนกาดกองต้าไปยังสถานีรถไฟนครลำปางแทน ประกอบกับเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้เกิดการอพยพออกจากพื้นที่ของชุมชนกาดกองต้ามากขึ้น และทำให้การค้าไม้ต้องยุติลง ทำให้เศรษฐกิจอยู่ในสภาวะตกต่ำ สิ่งปลูกสร้างและสถาปัตยกรรมในช่วงยุคหลังมีเรียบง่าย ซึ่งมีปัจจัยสนับสนุนรองลงมาด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ วิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่ ที่ส่งผลให้ปัจจุบันบทบาทเดิมของชุมชนกาดกองต้าจากเดิมเป็นแหล่งศูนย์กลางการค้าทางเรือได้เลือนหายไป จึงทำให้บทบาทหลักของชุมชนกาดกองต้าในช่วงเวลาปัจจุบัน คือ บทบาททางด้านที่อยู่อาศัย และบทบาทรอง คือ บทบาททางด้านการค้า

ซึ่งสถานการณ์ในปัจจุบันการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือ COVID-19 ทำให้กิจกรรมการค้าขายในพื้นที่หยุดชะงักชั่วคราว ชุมชนกาดกองต้าเกิดความขบเซาะลงอีกครั้งทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ และในแง่ของการรวมกลุ่มทางสังคม จากพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนกาดกองต้า ทำให้เข้าใจถึงความมาเป็นมาและบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น และทำให้ทราบว่าชุมชนมีบทบาทและการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมากทั้งในด้านของกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม แต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นชุมชนตลาดเก่าที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ ความเจริญรุ่งเรือง วัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่า รวมถึงเป็นสามารถสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาชุมชนกาดกองต้าให้คงอยู่ต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะ

คาดว่าผลจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนกาดกองต้าช่วยให้เข้าใจถึงความเป็นมาและบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับแนวทางการพัฒนาหรือจัดการพื้นที่ชุมชนกาดกองต้า อันได้แก่ ลักษณะทางกายภาพที่ออกมาในรูปแบบผังชุมชนและมาตรการควบคุมไม่ว่าจะเป็นการรักษาสถาปัตยกรรมพื้นที่ที่สำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่ รวมถึงการจัดการพื้นที่ให้มีศักยภาพในด้านต่าง ๆ เพิ่ม

มากขึ้น ส่วนลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมควรส่งเสริมกิจกรรมการค้า และเผยแพร่วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมด้วย โครงการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้คนชุมชนและคนโดยทั่วไปรับรู้ ตลอดจนตระหนักถึงคุณค่าและสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ในพื้นที่ได้ และสำหรับการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนภาคองค้ำในครั้งต่อไป ควรศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐาน สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต ที่มีความเชื่อมโยง และสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนภาคองค้ำได้อย่างชัดเจน เพื่อที่จะสามารถหาแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเมือง และยังคงซึ่งไว้อัตลักษณ์ของชุมชนต่อไป

7. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “อัตลักษณ์ทางกายภาพของชุมชนตลาดเก่า กรณีศึกษาชุมชนภาคองค้ำ จังหวัดลำปาง” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2564

เอกสารอ้างอิง

- กิจฐเขต ไกรวาส. (2538). **อิทธิพลของศูนย์การค้าต่อการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่**.
(วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- กิตติศักดิ์ เสงฆกุล. (2552). **หนังสือภาคองค้ำย่านเก่าแก่เล่าเรื่องเมืองลำปาง**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ลำปาง: บุรีรัตนธารา.
- จุฑาภรณ์ สุวรรณเพชร. (2528). **ผลของศูนย์การค้าขนาดใหญ่ในเมืองต่อการใช้ที่ดิน และการจราจรบริเวณใกล้เคียงกรณีศึกษา เซ็นทรัลพลาซ่า**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2536). **การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยชนะ แสงสว่าง. (2547). **สื่อสารเป็นเห็นชัยชนะ**. กรุงเทพมหานคร: เนชั่นบุ๊คส์.
- ทิพย์สุดา จินดาปลูก. (2561). การเคลื่อนย้ายของแรงงานทำไม้ชาวขมุ ที่ส่งผลกระทบต่อสถานภาพทางการเมืองระหว่างประเทศของสยามในดินแดนล้านนา ระหว่าง ค.ศ. 1893-1907. **วารสารมนุษยศาสตร์สาร**. 19(1), 33-58.
- นิพนธ์ วิเชียรน้อย. (2557). **เศรษฐศาสตร์เมืองและการวางผังเมือง: ทฤษฎีและตัวแบบการวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บรรเทิง พาพิจิตร. (2547). **สังคมวิทยา = Sociology**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- บุญเดิม พันรอบ. (2528). **สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ศิลปาบรรณาการ.
- วศิน ปัญญาอุตรตระกูล. (2559). **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในเมืองลำปางภายหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ**.
ลำปาง: สำนักงานจังหวัดลำปางสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.
- สิงหนาท แสงสีหนาท. (2561). สำนักต่อถิ่นที่กับสัณฐานต่างลักษณะในเมืองกรุงเทพ. **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**. 11(3), 25-40.
- สุวิทย์ เปียผ่อง. (2535). **การค้าส่งและการค้าปลีก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- Chapin, S.F. (1965). **Urban growth dynamics: in a regional cluster of city**. New York: Wiley.
- Rapoport, A. (1990). **Domestic architecture and the use of space: a systems of activities and system of settings**. Cambridge: Cambridge University press.